

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za sociologiju
Uvod u znanstveno istraživanje
Mentor: Prof. dr. sc. Vjekoslav Afrić

SEMINARSKI RAD

Sloboda društva – sloboda pojedinca?

Ana Marković
Sociologija
1. godina

Zagreb, lipanj 2006. godine

Sažetak

Rad se bavi onim što vrlo vjerojatno temeljna preokupacija čovjeka i jucer i danas i sutra, osobna sloboda u Frommovskom smislu, a pokušava rasčlaniti da li se osobna sloboda pojedinca koju je dostigao može povezati i ide li paralelno sa slobodom modernog društva kakvo poznajemo. Da li je sloboda stvar pojedinca ili društva? Te može li ozbiljenje negativne slobode, na način kako ju interpretira politička filozofija, biti osnovno razlikovanje koje pojedincu otvara mogućnost pune afirmacije osobne slobode?

Ključne riječi: sloboda, socijalni proces, pojedinac, moderno društvo

Uvod

O slobodi se pisalo kroz čitavu povijest, za nju ili oko nje se vode ratovi i ona je često osnovna ideja i bit egzistencije kako pojedinca tako i društva. Slobodom se bave filozofi, političari, ekonomisti, sociolozi, psiholozi, čitava znanost, bila ona društvene ili prirodne naravi se sapliće o pitanja slobode. Ona se provlači kao neki leit motiv kroz sve strukture postojanja čovjeka kao pojedinca, ali i društva kao cjeline. Međutim postoji li interakcija između osobne i društvene slobode, da li veća sloboda društva znači manju slobodu pojedinca ili su te "dvije" slobode okrenute u istom smijeru? Živimo u društvu koje je opterećeno katastrofama prirodne naravi ili kao faktor ljudske pogreške, svakodnevno nas kroz medije bombardiraju suptilnim porukama koje usađuju strah i ovisnosti, a svijet je istovremeno kroz procese globalizacije i interneta povezaniji no ikada do sad. Modernom čovjeku kroz milijune opcija koje mu se nude nikada nije bilo teže doći do pune slobode i samoaktualizacije i vrlo lako upada u zamke lažnih sloboda koje mu plasiraju sa svih strana. Postavljam pitanje da li takav, podložan pojedinac može pridonijeti slobodnom društvu?

1. Povijest razvoja ideje slobode

Pokušat ću kratkim pregledom povijesti zapadnog društva kroz razvoj ideje individualnosti povezati te dvije linije slobodu pojedinca i društva. Proces oslobađanja čovjeka u posljednjih 500 godina oslobađanja društva od bioloških ili socijalno determiniranih okova ima ogroman utjecaj na modernog čovjeka, njegov osobni prostor samoaktualizacije i opstojnosti koji je neprijeporno povezan s iskustvom indentifikacije. Odrastanje čovjeka ima u samoj srži razvoj indentiteta, te poistovjećivanje sa samim sobom, obitelji, krugom prijatelja, narodom, rasom,

svih živih bića te na kraju sa svijetom. No nije li taj proces zapravo povijesni proces oslobađanja društva? Ako se vratimo samo 500 godina u natrag i krenemo od srednjeg vijeka i okolnosti kakve su: nedostatak političke slobode uvjetovanog biološkim i socijalnim determinizmom, bez potrebe za razvojem strukture, sumnjama u duhovnom preispitivanju, jednog općeg stanja duhovnog i materijalnog siromaštva većine stanovništva... Čovjek je rođenjem dospio u precizno utvrđene okvire u kojima uviđamo da nema niti potrebe niti prostora za razvoj identiteta. Renesansa, a potom i reformacija u duhu Luthera i Calvina donosi (ili vraća) uspostavu čovjeka kao centra svemira, javlja se prostor mogućnosti i odgovornost prvenstveno prema sebi samome, a tek potom, što i proslazi iz toga kao nužna posljedica, odgovornost prema ostatku čovječanstva. Demokratske revolucije krajem 19. stoljeća nam donose ideju da sami sobom upravljamo i još više naglašavaju samoodgovornost. (Fromm, 1984:34) Sloboda kao ideja poprima konkretnije obrise, ali još uvijek nema jasnu definiciju. Od 19. stoljeća do danas se mijenjaju i nadograđuju raznorazne filozofske i političke teorije o tome što je sloboda i kako ju dostići, međutim istina modernog društva i pojedinca ne leži daleko od onoga što je napisao Fromm: "Sloboda je teška stvar za imati i kada ju imamo težimo pobjeći od nje."

2. Sloboda pojedinca u modernom društvu

Termin nešto novijeg kova "generacija X" označava naraštaj mladih rođenih u sredinom 20. stoljeća, a odnosi se na naraštaj ciničnih, zlovoljnih, samodovoljnih, mlitavih nezadovoljnika. Sociolozi poput Aarouna Couplanda i Ted Halsteda zapravo i započeli priču o toj apolitičnoj i egocentričnoj, nezadovoljnoj generaciji, o generaciji koja predstavlja u modernom zapadnom društvu države blagostanja "zlatnu mladež", generaciju koja ima beskrajne mogućnosti samoaktualizacije u modernom svijetu, ali to odbija i zapada u beznade i apatiju. Navode se mnogi razlozi takvog stanja kao što su utjecaj televizije, sve veći raspad nuklearne obitelji koji uništava lojalnost prema ikakvoj socijalnoj zajednici, suočenost mladih sa sve većom ekonomskom nesigurnošću koji ih na kraju orijentira prema novcu kao kriteriju uspjeha. Siromašniji se odmah zapošljavaju, a bogatiji traže pragmatičan studij koji im donosi materijalnu korist. (Polšek, 2003:173) Postavlja se pitanje kako to da u slobodnom društvu, nevjerovatnih mogućnosti, globalno povezanom, gdje su ekonomske i političke slobode veće no ikad u povijesti može postojati "slobodan" pojedinac koji se okreće sebi, zapada u izolaciju, usamljenost, nezainteresiranost, pa sve do ekstrema, psiholoških oboljenja?

3. Sloboda – psihološki problem?

Cjelokupna moderna europska i američka povijest se okreće oko toga da oslobodi čovjeka od političkih, ekonomskih i duhovnih okova što ga sputavaju. Bitke za slobodu su vodili potlačeni, oni koji su željeli nove slobode protiv onih koji su imali privilegije. Mnogi su umirali u tim bitkama u uvjerenju da je umrijeti u borbi protiv potlačenosti je bolje nego živjeti bez slobode. Takva smrt je krajnja izjava njihove individualnosti. Međutim s druge strane imamo i mnoge koji su umirali na strani okova slobode, što je kroz povijest bilo iznimno lako uočiti, a danas kada smo okruženi načinima i metodama da se čovjek otupi i nikada ne dostigne punu zrelost i smisao slobode skoro je nemoguće utvrditi realni prag da se čovjek prepozna kao samostalan i zreo individualac. Danas, kada je čovjek rođen, pozornica je spremna za njega. On mora jesti i piti, stoga mora raditi; a to znači da mora raditi pod posebnim uvjetima i na načine koji su određeni vrstom društva u koje je rođen. Želja za materijalnim bogatstvom je potreba svojstvena samo nekim kulturama, te drugačiji ekonomski uvjeti mogu stvoriti ličnost koja odbacuje materijalno bogatstvo ili je rezignantna prema takvom bogatstvu, no to je danas ugrožena vrsta ljudi. Današnje moderno društvo čovjeku nameće tempo života naglih promjena, materijalizam kao vrhunsku vrlinu, konsumerizam koji čovjeka grabi za ruku od prvih koraka i nameće mu modus operandi po kojem on stiže i gradi materijalni svijet dok je aktualizacija duhovnosti potiskivana i ugrana u posljednji plan. Pojedinaac se u svijetu materijalnih prioriteta, te beskrupulozne konkurencije ka tom cilju okreće sebi, drugim autoritetima ili se prepušta konformizmu ili u najgoroj varijanti destruktivnosti (Fromm, 1984:78) . Posljedica takvih stavova i općenito načina života je porast socijalne izolacija, te skepsa i cinizam prema pitanjima opće koristi.

Osjećaj potpune samoće i izolacije vodi u duhovno raspadanje, kao što fizičko izgladnjivanje vodi u smrt. Osoba može biti sama u fizičkom smislu mnogo godina i svejedno se povezati s idejama, vrijednostima ili barem socijalnim obrascima koji joj daju osjećaj pripadnosti ili zajedništva. S druge strane, može živjeti među ljudima i svejedno biti prepušten osjećaju izolacije, čije posljedice, ako pređu granice, mogu biti stanje ludila koje predstavljaju shizofrenični poremećaji (Fromm, 1984: 100).

4. Negativna sloboda

U svom vrlo utjecajnom eseju "O slobodi", John Stuart Mill već 1895. među prvima eksponira negativnu slobodu, te se dotiče vječnog pitanja političke filozofije: do kuda sežu ovlasti društva nad pojedincem? Osnovna premisa koju J.S. Mill iznosi jest da je pojedinac suveren nad svojim tijelom i umom, dok je samoodbrana jedino opravdanje za uplitanje u slobodu drugih. Zagovara slobodu misli i izražavanja kao neophodnu i za pojedinca i za društvo kao cjelinu, te se suprotstavlja se ne samo prisili i političkoj tiraniji nego i tiraniji većine, te despotizmu običaja (Curtis, 1962:182). Njegov esej pokušava pokazati pozitivan utjecaj koju sloboda ima na sve ljude kao i na društvo. Posebice, Mill pokušava povezati slobodu sa sposobnošću napretka i izbjegavanja socialne stagnacije. Sloboda mišljenja je vrijedna iz dva razloga. Prvo, nepopularno je možda ispravno. Drug, ako je mišljenje pogrešno, pobiti ga bi omogućilo ljudima da bolje razumiju vlastito mišljenje. Sloboda akcije je poželjna po paralelnim argumentima. Nekonformisti su možda u pravu ili oni imaju stil života koji najbolje odgovara njihovim potrebama, ako nikome drugome. Dodatno, taj nekonformizam izaziva društveno spokojstvo i čuva društvo od stagnacije. Politički liberalizam koji zagovara Mill je odavno prakticiran u mnogim demokracijama, prakticira se kroz mnoge normativne sustave raznih država, ali ozbiljenje njegovih postavki u duhu individue je mnogo teže no što se na prvi pogled čini. Vrlo je lako, u današnjem svijetu koji reklamira slobodu izbora smetnuti s ideje slobode da suverenost koju Mill zagovara treba uspostaviti u samom biću ili kako ruski filozof Herzen navodi da "istinski slobodan čovjek kreira vlastitu moralnost" (Curtis; 1962: 214) Suprotno tome, tvrdi se da negativno shvaćanje slobode nije moralističko, već da se odnosi na odsutnost prinude u objektivnom smislu, a ne na svhe, ciljeve, vrijednosti, sposobnosti i moći koje slobodan pojedinac treba ostvariti u tom prostoru izvan prinude. Nadalje, pojam negativne slobode traži oštro razlikovanje između slobode i sposobnosti po kojem se sloboda shvaća kao odsutnost prinude a ne kao moć ili sposobnost. (Plant; 2002:279) Pojednostavljeno, misli se na slobodu *od*, a ne slobodu *za*. Ako bi sloboda i sposobnost bile isto, prema formulacijama zagovornika negativne slobode mogli bi biti slobodni samo kada naše sposobnosti ne bi bile ničim ograničene. Bili bismo slobodni činiti sve ono što smo slobodni činiti, međutim, pitanje slobode se ne postavlja ako netko nije sposoban činiti nešto. (Plant; 2002:279)

Zaključak

Sušтина socijalnog procesa je pojedinac, njegove želje i strahovi, strasti i razum, sklonosti ka dobru i zlu. Sloboda u današnjem društvu, iako mu je donijela racionalnu neovisnost od svih okova koji su ga u prošlosti sputavali, istovremeno ga izolira čineći ga i tjeskobnim i bespomoćnim. Nagon za slobodom je svojstven ljudskoj prirodi i mada se može korumpirati ili potisnuti ipak tendira da se nameće uvijek iznova. Čovjek je danas opterećen krajnim egoizmom koji ga gura u izolaciju, a koja je nepodnošljiva, stoga je tjeskoban i namamljen da proda svoju slobodu manipulatorima svih vrsta, ili da ju izgubi transformirajući se u mali kotačić mašine, dobro uhranjen i obučan, ali ipak rob.. Alternative s kojima je suočen su ili bijeg od tereta svoje slobode u ovisnosti i podložnosti, ili da napreduje do potpune realizacije slobode koja je temeljena na originalnosti i individualnosti čovjeka. Pitanje sposobnosti je možda ključno za samoaktualizaciju pojedinca. Sposobnosti za čiju aktualizaciju imamo okvire materijalnog svijeta određuje doseg naše unutarnje slobode duha.

Literatura

1. Curtis, Michael; The Great Political Theories, volume 2, Avon Books, New York, 1981.
2. Fromm, Erich; Bekstvo od slobode, Naprijed, Zagreb, 1984.
3. Plant, Raymond; Suvremena politička misao, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2002.
4. Polšek, Darko; Zapisi iz treće kulture, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb. 2003.

Summary

This essay is concerned with what probably is the essence of human life today, but also yesterday and tomorrow personal freedom in Fromm's way of perceiving it, and is trying to conclude through political thinkers of modern age is personal freedom of individual in today's society connectable with freedom in modern society as a whole. Is freedom an issue of individual or society as a whole? And is it possible that only through negative liberty we may achieve the full realisation of possibilities that freedom may offer?

Keywords: freedom, social process, individual, modern society